

igényről tanúskodnak, még akkor is, ha az adatok pontosságát némi fenntartással fogadjuk. Az állomány 1—1 kötetére külterületen 2,4 kölcsönzés jut, a megyében viszont csak 1,9.

A külterületi lakosság jól megszervezett könyvtári ellátásának fontosságát a következő párhuzammal szeretnénk hangsúlyozni: a tanyavilágban működő fiókönyvtárak ellátásának megszervezése

sok részletében hasonló feladat, mint a kisközségek ellátása a központi községből. Ha a kisebb „modell” sem tudjuk olajozottan működtetni, kérdéses, hogyan birkózunk meg a megye közös tanácsú községeinek központi helyről történő, olyan színvonalú ellátásának feladatával, amely a kisközségek életében minőségi fejlődést jelent.

Ecseki Jánosné

Könyvtárak—műhelyek

Tudományos munka az Akadémiai Könyvtárban

Egy esztendeje, hogy a magyar tudományos élet, a könyvtárosok világa és a közvélemény ünnepélyesen is megemlékezett „a nemzeti nyelv előmozdítására és ezáltal a tudományok művelésére” tett Telegdi József-féle adomány, a Tudós Társaság kérésében alapított Akadémiai Könyvtár 150. születésnapjáról. Az ünnepi ülészekon elhangzott előadások már nyomtatásban olvashatók, a kiállításon bemutatott dokumentumok egy része könyvalakban látható, a televíziós felvételek fénycsóvíai kihunytak: az Akadémiai Könyvtárban a megemlékezés órái után újra hétköznapi élet folyik. Ha úgy tetszik: a tudományos műhelyben a régi kerékvágásban halad a munka...

A Magyar Nyelv Értelmező Szótára a „műhely” szó átvitt értelmű jelentéséről ezt mondja: „Olyan hely, ahol valamely szervezett szellemi munka folyik”. A szervezetten folyó szellemi munka révén valóban „műhely”-ként tarthatjuk számon az Akadémiai Könyvtárt. Erről beszélgettünk *dr. Rózsa György* igazgatóval és *dr. Rejtő István* igazgatóhelyettessel.

— Anélkül, hogy túlbecsülném a „couleur locale”, a környezet meghatározó szerepét — mondja *Rózsa György* —, óhatatlanul arra kell hivatkoznom, hogy könyvtárunk működésében, műhely jellegének kialakításában nagy szerepe volt és van annak, hogy a Tudós Társaság, illetve a Magyar Tudományos Akadémia intézményeinek keretében, az Akadémia épületében működünk. Könyvtárunkat a fizikai és szellemi közelség egyaránt hatásába vonja: az Akadémia légköre vesz körül bennünket. Ez nem jelenti természetesen azt, hogy a tudományos munkával szemben háttérbe szorulnának a könyvtári rutinfeladatok. Az Akadémia mindenkor megbecsülte azt a főrekvésünket, hogy a hagyományos könyvtári és a modern tájékoztatási funkciókból eredő feladatainkat harmonikus kapcsolatban lássuk el.

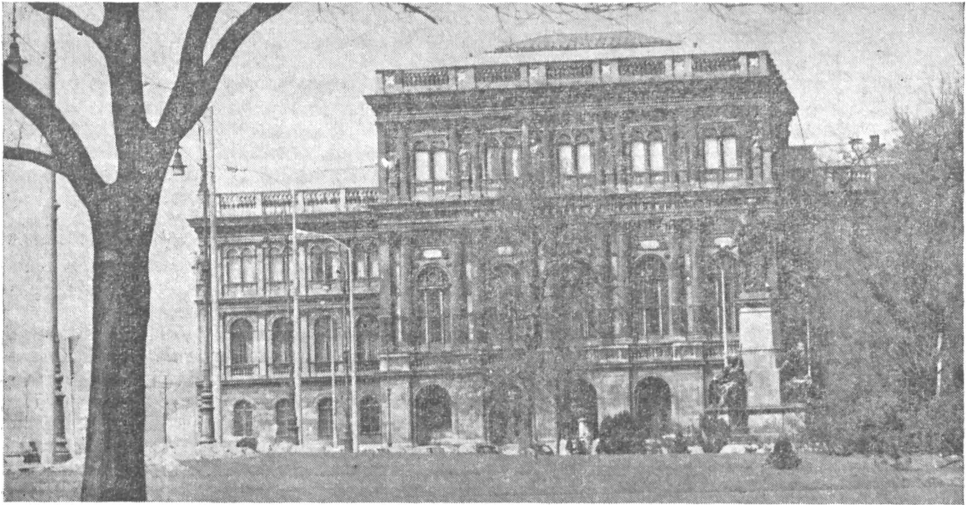
— *Az Akadémiai Könyvtár ebben a vonatkozásban nagy hagyományokra támaszkodhat.*

— Ha csak a könyvtár volt vezetőit veszem számba, az egykori „főkönyvtárnok” személyét, rendkívül rangos névsor áll össze: *Toldy Ferenc, Hunfalvy Pál, Heller Agost, Fröhlich Róbert*, az idősebb *Szilgy Kálmán, Ferenczi Zoltán, Szinnyei József* vagy *Melich János* neve nemcsak — és talán nem is elsősorban — könyvtárosi tevékenységük révén maradt meg művelődéstörténetünkben. Saját szaktudományuk — az irodalomtörténet, nyelvészet, fizika, régészet, természettudományok, összehasonlító nyelvtörténet, tudománytörténet — terén nemzetközi tekintélyt vívtak ki maguknak, de könyvtárunk működésében is fontos szerepet vállaltak. Elmondhatjuk, hogy az Akadémiai Könyvtár életében, munkájában a könyvtári és a tudományos feladatok művelése mindig szervesen egybekapcsolódott.

— *S mi volt ebben az egységben az Akadémia szerepe?*

— Felismerte, s a könyvtárban is tudatosította, hogy a könyvtár: műhely, ahol a fontos napi rutinfeladatok is a tudományos munkát segítik, s ahol a tudományos kutatómunka összeegyeztethető a könyvtári funkciókból eredő tennivalókkal.

— A régi és a mai Akadémiai Könyvtár vonatkozásában azonban — veszi át a szót *Rejtő István* — fel kell hívunk a figyelmet egy lényeges különbségre. Az Akadémia 1949. évi újjászervezése előtti időben a könyvtár vezetői, vezető munkatársai már többnyire jelentős tudományos múlttal vették át új beosztásukat: magukkal hozták a tudományok iránti szenvedélyes érdeklődésüket. A könyvtári feladatok és a tudományok iránti vonzalalmuk nem annyira szervezettség, tudatos összehangolás révén fonódott egységbe, hanem a — jobbára idős — tudósok személyében. Az 1949. évi XXVII. tc. megjelenésével, amely a Magyar Tudományos Akadémiát az ország legfelsőbb tudományos testületévé avatta, új korszak kezdődött az Akadémiai Könyvtár

működésében is. A régi hagyományok új tartalommal telítődtek: a könyvtár munkatársi gárdájából egyeseket ugyan meghatározott tudományos érdeklődés vezetett a könyvtárba; mások azonban már könyvtárosként dolgozva, rutinfeladataik ellátása közben kapcsolódtak be a műhelymunkába. Ennek a megindult folyamatnak adott nagy lendületet az Akadémia Elnökségének 1961. évi határozata, amely a könyvtártól tudományos (tudománytörténeti, állományfeltáró stb.) munkát követelt meg.

— *Ettől az időtől kezdve beszélhetünk arról is, hogy az Akadémiai Könyvtár valamiféle „tudományos iskolát” teremtett?*

— A szónak abban az értelmében — válaszol *Rózsa György* —, ahogy például a belgyógyászatban „Korányi-iskoláról” beszélünk, nem szólhatunk „akadémiai iskoláról”. Olyan értelemben viszont igen, hogy a tudományos munkában elért eredményeire büszke, hagyományait vállaló Akadémiai Könyvtár lényegesen megváltozott körülményei között, a könyvtári feladatok teljesítése közben is tudományos eredményekre törő, kutatómunkát végző idősebb munkatársak mellett, s az ő irányításukkal fiatal, tehetséges és szorgalmas kutató-nemzedék nőtt fel. Gondolok a magyar Corvina-kutatásokra, az orientalisztikai kutatásokra, az irodalomtörténeti vonatkozású kéziratfeltárásokra és így tovább.

— Azt hiszem, hogy még egy fontos tényezőt meg kell említeni — teszi hozzá *Rejtő István* —, mégpedig azt, hogy az Akadémia nem csupán elvárta és elvárja a könyvtártól a tudományos munkát, hanem meg is teremti ennek minden feltételét. Az a törekvés, amely a kutatóintézeti könyvtárakat — az Akadémiai Könyvtár hálózatát — a kutatások bázisává tette, lehetővé teszi a legfrissebb tudományos információk megszerzését. Magyarán: ha vannak is olykor nehézségeink a könyvek és folyóiratok beszerzésével, semmiféle „lemondási kényszer” nem köt gúzsba bennünket. Továbbmenve: az intézeti könyvtárak fejlesztése egyáltalán nem a központi fejlesztés rovására történik, nem okozza zsugorodását. Bár az akadémiai kutatások bázisai az intézeti, kutatóhelyi könyvtárak, az Akadémiai Könyvtár gyűjteményeiben — éppen ezek tervszerű, széleskörű fejlesztése folytán — rendkívül fontos helyi kutatások folynak.

— *Az Akadémia támogatása kiterjed a műszaki-technikai feltételek megteremtésére is?*

— Természetesen, hiszen a korszerű technikai berendezések nélkül ma már nagyon nehéz volna tudományos kutatómunkát folytatni. Néhány könyvtártörténeti évszám sok mindent elárul erről: 1953-ban létrejött a mikrofilmtár és fotólaboratórium. 1958-ban megkezdte működését a könyvkötészet, 1968-ban a gyorsmásoló (xerox) csoport, végül 1970-ben a sokszorosító csoport. Mindegyik a legkorszerűbb technikai felszerelésekkel rendelkezik. Ennek hatása érezhető a régi magyar nyomtatványok, kéziratok, valamint az orientalisztikai gyűjtemény területén folyó különféle könyvtári kutatásokban.

— És tegyük hozzá a kutatónap-lehetőségeket, a kutatási szabadság engedélyezését, a külföldi tanulmányutakat — folytatja *Rózsa György*. — Ezeknek csak kis része „rutin” utazás: egy-egy külföldi társintézmény meglátogatása, tapasztalatszerék. Legtöbbjük ún. „célkutatás”, amelynek keretében munkatársunk a könyvtár megha-

tározott kutatási programjából eredő feladatok megvalósítása érdekében utazik külföldre. Ezek közé tartoznak az anyaggyűjtő, feldolgozó, kiegészítő kutatások, de ide sorolhatók a különféle konferenciákon, kongresszusokon, tudományos tanácskozásokon való részvételek is. Olyan tanulmányutakra gondolok, mint amelyeknek célja például kideríteni a könyvtáralapító Teleki József franciaországi kapcsolatait; vagy ilyenek az olaszországi és a spanyolországi Corvina-kutatások, az orientalista szakemberek mongóliai, iráni vagy indiai útjai. A külföldi kutatóutak sorában természetesen közvetlen könyvtári célúak is szerepeltek: hadd említsem példaként a kézirat-feldolgozás terén a prágai Strahov műemlék-könyvtárban szerzett hasznos tapasztalatokat.

— *Ezek az utazások mindig a könyvtár utazási keretéből történnek?*

— Egy részük igen; másik részüket az Akadémia megfelelő tudományági — főosztályi — kerete terhére kaptuk, s előfordult, hogy munkatársaink a Kulturális Kapcsolatok Intézete révén jutottak külföldi kiküldetéshez, de ekkor is az Akadémia nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó osztályán keresztül.

— *A tudományos műhelyben folyó munkát a kutatásokban elért eredmények fémjelzik. Az Akadémiai Könyvtár munkatársainak szakirodalmi munkásságát közreadó bibliográfia éppen az évfordulóra jelent meg a könyvtár kiadásában. Aki belelapoz e 80 oldalas kiadványba, meglepődik, milyen széles spektrumú az a terület, amelyen a könyvtári munkatársak közleményeket, önálló kiadványokat tettek közzé.*

— Valóban, az Akadémia tudománypártolása nemcsak a külföldi tanulmányutak, ösztöndíjak juttatásával mérhető. A könyvtáron belül is jelentkezik, szigorúan vett könyvtári témák esetében is. Az Akadémia nem ragaszkodik ahhoz, hogy csak az akadémiai munkatervbe felvett témák körében folyjék kutatás könyvtárunkban — bár természetesen ezt jó néven veszi. Figyelmesen tanulmányozva a bibliográfiát, kiderül, hogy hét kandidátusi disszertáció készült el a könyvtár falain belül: munkatársaink közül Bese Lajos, Csapodi Csaba, Ferenczy Endre, Rejtő István, Scher Tiborné, Urayné Kóhalmi Katalin és én szereztünk kandidátusi fokozatot, több fiatal munkatársunk most készíti disszertációját a legkülönbözőbb tudományterületekről. Az Akadémia vezetősége tudomásul veszi, hogy a könyvtár olyan tudományos intézmény, amelynek keretében különböző érdeklődésű kutatók dolgoznak. Munkatársaink tehát kutatásaikkal gyakran az intézeti kutatócsoportokhoz csatlakozva dolgoznak, de ehhez lehetőséget az Akadémia, közvetlenül pedig az Akadémiai Könyvtár nyújt számukra.

— *Az elmondottakból is kiviláglik, hogy alapvető változás következett be a könyvtári munkáról korábban kialakult felfogásban. Köpeczi Béla írja az Akadémiai Könyvtár jubileuma kapcsán, hogy „néhány nosztalgiaival emlegetik azokat az időket, amikor jeles ifjú tudósok saját kutatómunkájuk végzésére szerződtek el a könyvtárakhoz, s minimális könyvtárosi tevékenységet folytattak”. Eddigi beszélgetésünk is azt igazolja, hogy napjainkban már nem válik, nem is válhat el a tudósi és a könyvtárosi munka.*

— A „tudós könyvtáros” vagy „könyvtár-tudós” kérdés sohasem okozott problémát nálunk. Természetesen ehhez hozzájárult az is, hogy a Köpeczitől idézett nosztalgiaát nálunk egyre kevesebben érzik. Megváltozott a tudományos könyvtárak funkciója, s mi felismertük ezt a változást.

— *Az információs és dokumentációs feladatok ellátására gondol?*

— Arra is. Könyvtárunkban ugyanis a hagyományos könyvtári és a modern tájékoztatási funkciók harmonikusan egybekapcsolódnak. Az így kialakított funkciórendszer azonban rugalmas, tehát előfordul, hogy egyik vagy másik funkció előtérbe kerül.

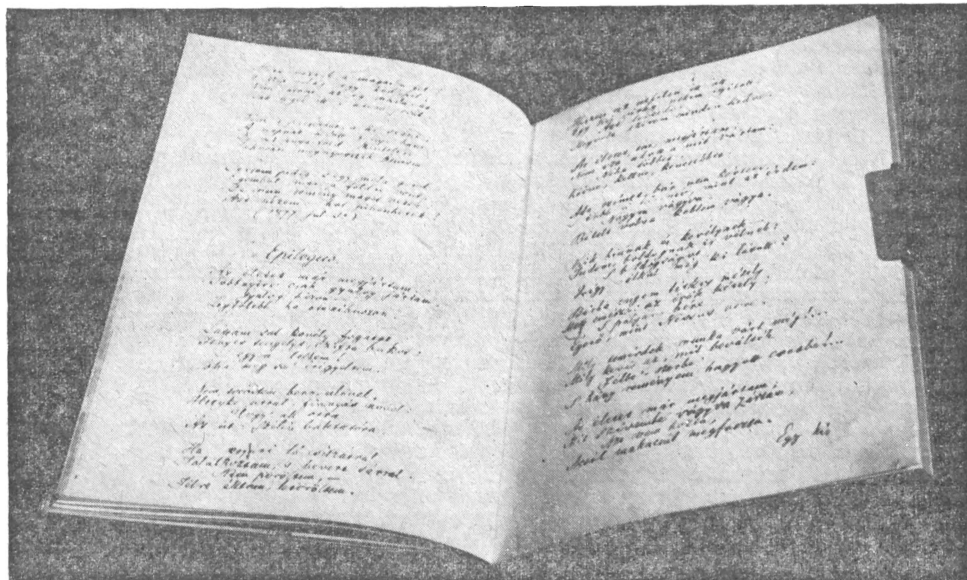
— *Igy került előtérbe mintegy két évtizede a tudománypolitikai dokumentációs tevékenység...*

— Igen. A 17. évfolyamában járó *Tudományszervezési Tájékoztató* megindításakor egy, a hazai kutatásokban addig nem eléggé méltányolt területnek adtunk hangsúlyt az évente hat alkalommal megjelenő dokumentációs kiadványunkkal. Ezekben a füzetekben — éppen a könyvtár munkatársainak feltáró és rendező tevékenysége révén — az egyes országok tudományos életének állásáról, a kutatás szervezésének külföldi tapasztalatairól, a kutatás és a kutatási eredmények hasznosításának kapcsolatáról kapnak tájékoztatást a magyar tudományos élet szervezői, irányítói, de maguk a kutatók, tudósok is.

— S arra is alig volt példa — szól közbe *Rejtő István* —, hogy az Akadémia egy új tudományos sorozat szervezését, szerkesztését és kiadását a könyvtárra bizza. Márpedig ez történt a *Tudományszervezési Füzetek* címmel megjelenő kismonográfiák esetében. Ez már tipikusan kutatóintézeti, ha úgy tetszik, műhelyfeladat.

— *Az Akadémiai Könyvtár azonban nemcsak a Tudományszervezési Tájékoztatóval szolgálja a magyar tudományos életet, hanem számos forráskiadvány, bibliográfia és katalógus kiadásával is. Ezek mennyiben részei a műhelymunkának?*

— Az említett kiadványokról nyomtatott bibliográfiánkban számot adtunk. Én csak annyit tennék hozzá — mondja *Rózsa György* —, hogy ezek a kiadványok nem

Arany János „Kapcsoskönyve” a költő kézzel írt verseivel. (A felvételeket az Akadémiai Könyvtár fotólaboratóriuma készítette)

csupán könyvtári célú mutatók, hanem a különféle szakterületek fontos kutatási segédeszközei. Az Ady-év kapcsán például hadd említsem meg az Ady Endre önállóan megjelent műveit és az Ady-irodalmat feltáró *Ady-bibliográfiát*. De a könyvtár munkatársai olyan — a nyelv- és irodalomtudomány szempontjából fontos — munkálataikban is részt vettek és részt vesznek, mint *Arany János* vagy *Mikszáth Kálmán műveinek* szövegkritikai kiadása.

— *A magyar tudományos életnek nem erőssége a tudománytörténet művelése. Úgy vélem, ennek érdekében az Akadémiai Könyvtár — éppen forrásörző, feltáró jellege és tevékenysége folytán — sokat tehetne.*

— Lehetőségeinkhez mérten tettünk is, természetesen elsősorban az Akadémia, illetve az Akadémiai Könyvtár vonatkozásában. Az akadémiai reformtörvények történeti feldolgozása (*Szentgyörgyi Mária* összefoglalásában), az Akadémiai Bizottságok története, változásainak regisztrálása, tagjainak pontos számbavétele, feladatainak összegezése (*Fráter Jánosné* tollából) vagy az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány Indexe (mely egy könyvtári „team”-munka eredményeként *Darabos Pál* és *Domsa Károlyné* szerkesztésében jelent meg), a kandidátusi és doktori disszertációk katalógusa, a magyar szerzők Ázsiáról és Afrikáról írt publikációinak válogatott bibliográfiája — hogy csak néhányat, a legfontosabbakat említsem — jelzi, hogy részt vállaltunk tudománytörténeti feladatokból is.

— *A Magyar Tudományos Akadémia a magyar tudományos élet egészét fogja össze. Az említett kiadványok jellege azonban mintha azt mutatná, hogy az Akadémiai Könyvtár munkálatait valamiféle egyoldalúság veszélye fenyegeti. Mintha hiányozna a műszaki és a természettudományok iránti érdeklődés — akár kutatási, akár történeti szinten — a könyvtári műhely munkatársaiban?*

— Bizonyos egyoldalúság valóban felfedezhető a kiadványok területén, a válasz mégsem lehet egyértelműen „töredelmes vallomás”. A műszaki és a természettudományos feladatok ugyanis két területen jelentkeznek az Akadémiai Könyvtárban. Elsőként: az állománygyarapításban. A könyvtárnak biztosítania kell, hogy a műszaki és a természettudományos alap kutatásokhoz szükséges művek a kutatók rendelkezésére álljanak a könyvtárban, a szakterületek legfrissebb irodalma pedig az intézeti könyvtárakban kutató tudósok számára legyen hozzáférhető. E tekintetben nem érheti vád az Akadémiai Könyvtárat, mert nemcsak a legfontosabb új kiadványok gyűjteménye nyújt kiemelkedően gazdag választékot, hanem sikerült felszámolnunk néhány régebbi állománygyarapítási hiányosságot is. *Vekerdi László*, akinek természettudományos érdeklődése, tudománytörténeti publikációs munkája közismert, irányítja természettudományi szerzeményezésünket, s az ő személye garancia arra, hogy semmiféle szakmai egyoldalúság nem kaphat teret gyűjteményünk fejlesztésében. Tény azonban, hogy a természettudományos és a műszaki kutatómunkában már nem állunk ilyen jól:

egyedi esetektől eltekintve egészében el kell ismernünk, hogy könyvtáros gárdánknak nem erőssége a természettudományos és a műszaki érdeklődés.

— Persze azt is tegyük hozzá — veti közbe *Rejtő István* —, hogy az ilyen irányú kutatások elsősorban az intézeti könyvtárakban folynak, s ezek nagy része újabb alapítású, ezért retrospektív anyagot nem gyűjtenek, itt a tudománytörténeti kutatások helyett inkább a legújabb tudományos eredmények iránt mutatkozik érdeklődés.

— Azért nem teljesen idegen az Akadémiai Könyvtártól a természettudományok művelése, s éppen tudománytörténeti vonatkozásban — állapítja meg *Rózsa György*. — Példaként hadd említsem meg, hogy a közeljövőben két kötetben kiadjuk kéziratárunk egyik értékes gyűjteményének, a tudományos kartográfia első magyar művelője, Mikoviny Sámuel kéziratos térképeinek hasonló darabjait teljes leírással, a gyűjtemény keletkezésének történetével, a jeles polihisztor munkamódszerének elemzésével. S azt hiszem, műszaki érdeklődésre vall az is, hogy éppen az Akadémiai Könyvtár — tehát egy humán jellegű, gyűjtőkörű, érdeklődésű intézmény — adott ki először Magyarországon mikro-kiadványsorozatot: a *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Mikrokiadványai* címmel, mikrofilmlapokon. Ez a kezdemény ugyan abbamaradt, mert nem mutatkozott igény a kiadványokra, mégis jelzi a könyvtár érzékenységét a korszerű műszaki megoldások iránt.

— A 150. évforduló természetesen elsősorban az Akadémiai Könyvtár múltjára vetett fényt, de sorra került a jövő, az új feladatok felvázolása is. Ezek azonban csak akkor oldhatók meg a nagymúltú intézményhez méltóan, ha a könyvtár szívügyének tekinti munkatársainak kiválasztását és továbbképzését is.

— Mint említettem, a múltban gyakran előfordult, hogy az Akadémiai Könyvtár vezető munkatársai idős tudósok voltak. Ma az Akadémiai Könyvtár nem „öreg” intézmény: a derékhad 30—40 éves munkatársakból áll, s az utánpótlásról úgy igyekszünk gondoskodni, hogy tehetséges fiatal munkatársakat alkalmazunk, gyakran egyetemi intézetek, tanszékvezető professzorok ajánlására. Nagyon tudatosan törekszünk egy-egy tudományág fejlesztésére könyvtárunkban, bár ez természetesen nem sikerülhet minden esetben. Például: amikor méltán híres *Keleti Gyűjteményünk* munkatársi gárdáját kellett kiegészítenünk, olyan munkatársat választottunk, aki jártas a keleti ókor történeti kérdéseiben. De ügyeltünk arra is, hogy az utánpótlásban a nyelvtudás megoszlása is célszerűen arányos legyen. Nemcsak a nagy világnyelveket ismerő munkatársak alkalmazását tekintjük fő célunknak, hanem ügyelünk arra, hogy a klasszikus (görög, latin), valamint az ún. „kis” nyelveknek, a környező közép- és kelet-európai népek nyelvének ismerői is kellő arányban legyenek képviselve munkatársi gárdánkban. Ami pedig a könyvtáros szakképzést illeti: lehetőséget adunk munkatársainknak minden szintű képzésben való részvételre. Járnak tőlünk az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtár-szakára, jártak az Országos Széchényi Könyvtár középfokú tanfolyamára, és sok olyan munkatársunk van, aki már a könyvtárunkban töltött évek alatt szerezte meg a doktori címet.

— *Hogyan összegezzük tehát az Akadémiai Könyvtár mint műhely jövődö feladatait?*

— Talán úgy, hogy eddigi munkánkat tovább szélesítve, elsősorban a társadalomtudományi elvi és módszertani gyűjtőmunka és dokumentáció területén kell előbbre lépünk, megindítva a szelektív információterjesztést is. Ily módon szeretnénk egy-egybe fogni a hagyományos könyvtári és levéltári tevékenységet a modern könyvtári szolgálatásokkal.

Végh Ferenc

